

*Радмила Босанац,
адвокат, Београд*

UDK 336.748.3

Шта носи нови девизни закон -већа слобода пословања или не-

Резиме

Нови Закон о девизном пословању доноси с једне стране смањење ограничења у плаћању и наплаћавању у правним односима које регулише, а са друге стране прецизније регулише и дефинише одређене полове као што су текући и капитални полови, директне инвестиције, полови са харџијама од вредности, кредитни полови, куповина и продаја средстава плаћања и др., правећи разлику у правном режиму плаћања и наплаћавања у односу на резиденцију и нерезиденцију, уместио на домаћа и страна лица као у предходном закону. Решења која даје нови Закон резултат су усклађивања са комуналним правом и текућим процесима акционарства, приватизације, стимулисања страних улагања, а колико се са тим успело, показује њихова примена у пракси. Одређена ограничења су задржана, а предстоји и усклађивање других закона који су у вези са новим девизним законом.

***Кључне речи:** резиденцију и нерезиденцију, средства плаћања и инструменти плаћања, текући полови, капитални полови, директне инвестиције, полови са харџијама од вредности, кредитни полови, једнострано преноси средстава плаћања, куповина и продаја средстава плаћања, заштитне мере*

Правна теорија и пракса у области спољнотрговинског пословања константно је у дилеми — регулација или дерегулација. Мишљења и хтења привредника и др-

жаве су опречна, привредници су присталице слободе пословања која подразумева дерегулацију и пословање засновано на аутономији воље и општим принципима пословања, док свака држава настоји да ту слободу ограничи и сведе у оквире императивних прописа ради заштите државних али и интереса домаће привреде у целини. С друге стране, страни инвеститори и пословни партнери траже правну сигурност и таква средства обезбеђења кроз одговарајућу правну регулативу која даје оквире за несметано пословање. Један од важних закона који спада у групу императивних односно обавезујућих прописа јесте и Закон о девизном пословању који даје правне оквире за начин плаћања у пословању са иностранством, а такође и пословима који се склапају у земљи али имају елеменат иностраности.

Шта доноси нови Закон о девизном пословању (даље:ЗДП). Пре свега једну сасвим нову концепцију уређења плаћања и наплаћивања у области коју регулише, са много мање чланова и донекле мањим ограничењима у односу на предходни закон. Нови ЗДП је донет под утицајем комунитарног права и углавном се не разликује од закона који су донети у земљама из окружења. ЗДП је усклађен са акционарством и приватизацијом и тенденцијом да се створе повољнији услови за стране и домаће инвестиције, односно у складу је са једним од основних начела комунитарног права – либерализација кретања капитала.

Међутим, још увек се чекају нови закони о спољнотрговинском пословању и хартијама од вредности који треба да се ускладе како са ЗДП тако и са новим кретањима у областима које регулишу.

У новом ЗДП се појављују и нови појмови, који су нови у односу на раније законе из ове области и нови у односу на досадашњу познату правну формулацију, као што су резиденти и нерезиденти, капитални послови, директне инвестиције, једностранни преноси средстава плаћања и слично.

Прецизније је формулисано шта уређује:

1. плаћање и наплаћивање средствима плаћања у пословању између резидената и нерезидената, као и пренос тих средстава ;
2. плаћање и наплаћивање страним средствима плаћања у пословању између резидената;
3. куповину и продају средстава плаћања између резидената и нерезидената, као и куповину и продају страних средстава плаћања између резидената;
4. једностране преносе средстава плаћања из земље у земљу који се не врше по основу извршења посла између резидената и нерезидената;
5. текуће и депозитне рачуне резидената у иностранству и резидената и нерезидената у земљи, осим динарских текућих и депозитних рачуна резидената у земљи.

Резиденти и нерезиденти

Први пут се сада уводе у овај закон појмови резиденти и нерезиденти на које се примењују различити правни режими, уместо досадашњег разликовања прав-

них режима у односу на домаћа и страна лица. До сада су ово били економски појмови, везани за режим банкарских рачуна, а суштински разликовање се прави не према држављанству већ према томе где се обавља пословна делатност. Према Економској енциклопедији, резиденти су сва домаћа физичка и правна лица (без обзира на држављанство физичких лица и власника правног лица) са сталним пословним домицилом и пословном делатношћу у домаћој земљи. Сви девизни прописи који се односе на домаће држављане, односе се и на ова лица. Супротно овима су "девизни иностранци" или "нон резидент". Нерезиденти су сва физичка и правна лица која се по девизним прописима домаће земље сматрају иностранцима. У ову категорију спадају сва лица са сталним пословним домицилом и пословном делатношћу у иностранству, тако да ту спадају и домаћи држављани који су стално настањени у иностранству и који у иностранству обављају и пословну делатност. Рачуни иностраних резидената у домаћој валути неке земље као посебна категорија рачуна, подлежу посебном регулисању од стране монетарних власти. Промет преко рачуна странаца по правилу знатно је ограниченији него промет преко рачуна резидената и најчешће је дозвољен само за строго ограничене трансакције.¹⁾

ЗДП не даје дефиницију ових појмова, већ само набраја резиденте а за нерезидента користи негативну дефиницију- нерезиденти су сва лица која нису наведена под појмом резиденти. Тако, резиденти су:

1) правна лица која су регистрована у земљи, осим представништва тих лица која се налазе изван земље;

2) огранци - филијале страних правних лица уписани у регистар код надлежног органа у земљи;

3) предузетници - физичка лица, која самостално обављају делатност ради стицања добити и регистрована су код надлежног органа;

4) физичка лица са пребивалиштем у земљи, осим физичких лица чији привремени боравак у иностранству траје дуже од једне године;

5) физичка лица - страни држављани, који на основу дозволе за боравак, односно радне визе бораве у земљи дуже од једне године;

6) државни органи и организације, дипломатска представништва у иностранству и лица запослена у тим представништвима, као и чланови њихових породица.

Оно што овде привлачи пажњу, јесте прво, уношење појма филијале у закон, и друго, изједначавање филијале односно огранка страног правног лица са домаћим правним лицима, односно правним лицима која су регистрована у земљи, у погледу девизног режима. Филијала као огранак или део правног лица која по правилу има ограничену имовину, може одвлачити средства у иностранство а са друге стране одговорност за дугове у земљи је ограничена средствима са којима располаже. За разлику од филијале, за рад представништва одговара правно лице и представништво има ограничена овлашћења, јер не може да закључује уговоре већ практично само припрема терен за њихово закључивање (испитује тржиште,

1. Економска енциклопедија, "Савремена администрација" Београд 1975, стр. 1100

доводи у везу са потенцијалним партнерима и сл.) Пошто се представништва страних правних лица не помињу у групи са резидентима, значи да спадају у групу нерезидената. Нерезиденти су и инострана представништва лица која су регистрована у земљи.

Оно што је такође важно, јесте да за сада ниједан други закон не помиње нити дефинише филијале. У одредбама ранијег Закону о страним улагањима (даље: ЗСУ) филијале су формулисане, с тим што је савезна влада била надлежна да донесе пратећи пропис којим ће регулисти услове организовања и пословања филијала, али тај пропис никада није донет. Закон о спољнотрговинском пословању (даље ЗСП) који је на снази, такође не помиње овај облик правног лица, а видећемо шта ће рећи нови закон који је у припреми. За сада филијале постоје само у банкама.

Оно што је такође карактеристично, јесте изједначавање свих облика предузећа и правних лица према регистрацији, ако су регистрована у земљи онда су резиденти, без обзира да ли је оснивач страном правно лице или се ради о страном оснивачком улогу или мешовитом предузећу. Резиденти су и предузетници односно физичка лица која самостално обављају делатност ради стицања добити, која су регистрована код надлежног органа.

Нови ЗДП регулише плаћања и наплаћивања како правних лица тако и предузетника у обављању извозно-увозних послова.²⁾

Врсте девизних послова код којих се плаћање и наплаћивање регулишу девизним законом

С обзиром да регулише плаћање и наплаћивање у пословању између резидената и нерезидената, и пословању између резидената, ЗДП посебно дефинише три врсте послова: мењачке, текуће и капиталне.

Капитални послови се могу разврстати у :

1. директне инвестиције и улагања у некретнине
2. послови са хартијама од вредности
3. кредити, јемства и гаранције
4. послови по основу животног осигурања
5. једнострано преноси средстава плаћања: а) лични (преко банке) и б) физички (у ефективи)

2. Важећи ЗСП врло штуро регулише питање обављања спољнотрговинског пословања од стране предузетника. Предузетници, односно физичка лица регистрована за обављање самосталне делатности, могу, у складу са прописаним облицима извоза и увоза у оквиру регистроване делатности, обављати спољнотрговинско пословање за своје потребе- извоз сопствених производа и услуга, увоз за сопствену производњу и услуге, али не и друге послове из области спољнотрговинског пословања.

Први пут девизним законом се регулише плаћање код улагања у некретности а такође и јемства и гаранције који се убрају у капиталне послове у смислу овог закона.

Једна од примедби које се могу упутити новом ЗДП, бар кад је реч о формулацији, јесте доста непрецизно објашњење појединих појмова. Дефиниције текућих и капиталних послова искључују једна другу и формулисане су негацијом: текући послови су послови закључени између резидената и нерезидената чија намена **није пренос капитала**, а капитални послови су послови између резидената и нерезидената који **нису текући послови са иностранством**. Овај закон заправо регулише плаћања и преносе по овим пословима, а правни режим плаћања и преноса се разликује у зависности да ли се ради о текућим или капиталним пословима, тако да је важно да се појмови разликују. На срећу, ови послови су набројани, па се из тога може закључити о којим пословима се ради. Међутим, начин на који је извршено ово набрајање не искључује и друге послове који нису набројани. Тиме је остављена и могућност и за друге послове који нису набројани, што је добро, јер је искуство показало да се у пракси врло брзо превазилазе одређене пословне форме и јављају нови све сложенији послови који се не могу уврстити у послове који су регулисани законом (који се могу назвати именовани послови или уговори). Тако, текући послови по ЗДП, по којима се могу вршити плаћања и преноси и то без ограничења су: спољнотрговински и други послови са иностранством укључујући и услуге, плаћања камате на кредите и нето добит од других улагања, плаћања дела главнице кредита, повлачење директних инвестиција и пренос добити по основу директних инвестиција.³⁾

Плаћање и наплаћивање по текућим пословима

Оно што је јако битно јесте да се плаћање, наплаћивање и пренос⁴⁾ по текућим и капиталним пословима између резидената и нерезидената врши слободно сем када су законом прописана ограничења.

Сва плаћања, наплаћивања и преноси, без обзира да ли се ради о текућим или капиталним пословима између резидената и нерезидената врше се преко овлашћене банке. Услов је да их ЗДП дозвољава. Овлашћена банка не може извршити налог за плаћање односно пренос иностранству ако такво плаћање, односно пренос нису дозвољени одредбама ЗДП.

3. Ту такође спадају плаћања и преноси на име умереног износа трошкова издржавања породице, али то није од значаја са становишта овога рада.
4. У новом ЗДП поред плаћања и наплаћивања појављује се и појам пренос, тако да се регулише "плаћање, наплаћивање и пренос", с'обзиром да се регулишу и девизни послови где не долази до плаћања и наплаћивања, (плаћање и наплаћивање подразумева двострани правни посао). Када се ради о страним улагањима, онда се средства преносе. Такође преноси се и добит остварена у иностранству која није искоришћена.

Спољнотрговински послови, пре свега послови спољнотрговинског промета спадају у категорију текућих послова. Плаћање, наплаћивање и пренос по овим пословима врше се слободно уз ограничења везана за унос девиза и увоз унапред плаћене робе. Нови ЗДП је мало либералнији од предходног јер продужава рокове уноса. Рокови уноса девиза остварених извозом робе које нису искоришћене у иностранству и увоза унапред плаћене робе везују се за уговор. Резидент, како правно лице тако и предузетник, дужан је да извезену робу и извршену услугу у иностранству наплати у уговореном року, а најкасније у року од осам радних дана од истека тог рока.

Када је у питању увоз унапред плаћене робе или услуге, резидент је у обавези да изврши увоз у уговореном року, а у супротном дужан је да изврши повраћај плаћеног износа девиза у року од осам радних дана од дана истека уговореног рока.

Међутим, ограничење ипак постоји, јер уколико је уговорени рок дужи од 90 дана, и код наплате извршеног извоза и код увоза унапред плаћене робе, сматра се да се ради о кредитном послу који се мора регистровати код НБЈ. Није јасно да ли то регистровање мора бити извршено у моменту закључења спољнотрговинског посла, или је то могуће урадити и касније пред истек рока од деведесет дана, у ком случају би резиденти који нису првобитно уговорили рок дужи од 90 дана искористили могућност да своје закашњење претворе у кредитни посао и тако избегну одговорност за прекршај због ненаплате односно неувоза у уговореном року.

И по другим основама резиденти не могу девизе држати у иностранству, нити имати девизне рачуне у иностранству изузев када добију одобрење Народне банке.⁵⁾ Девизе остварене у иностранству, и девизе које су пренете у иностранство по основу неког спољнотрговинског посла а нису употребљене, резиденти су дужни да унесу у земљу у прописаним роковима, зависно о ком се послу ради. Резиденти – правна лица и предузетници који обављају привредну делатност у иностранству, дужни су да остварену добит коју нису искористили за намене утврђене одредбама ЗДП, унесу у земљу и то у року од осам радних дана од дана исказивања добити.

Добит остварена по основу извођења инвестиционих радова у иностранству, као и девизе које је наручилац инвестиционих радова задржао као гаранцију за исправност извршених радова у складу са гарантним роковима, мора се унети у земљу такође у року од осам радних дана од дана завршетка инвестиционих радова односно дана истека гарантног рока.

Одобрење за држање девиза у иностранству, НБЈ може издати само у прописаним случајевима и прописаним износима и то најдуже за период од годину дана од дана издавања, уз могућност једног продужења за период од наредних годину дана⁶⁾.

Посебно је интересантно како су решена нека питања везана за нерезиденте, што може бити од значаја за прилив страних улагања. Нерезидент може девизе

5. Одлука о условима под којима се резиденту може одобрити држање девиза на рачуну у иностранству, "Службени лист СРЈ" број 25/2002

остварене у складу са ЗДП држати на девизном рачуну код овлашћене банке односно банке⁷⁾. Такође, девизе може продати тој банци али не може од овлашћене банке или банке купити девизе у износу већем од износа динарске противвредности коју оствари у складу са ЗДП. Када су у питању динари, такође постоји ограничење јер нерезиденти могу на рачуну држати само динаре остварене наплаћивањем по текућим или капиталним пословима који су дозвољени ЗДП. Јасно је да су ове одредбе заштитног карактера а на банкама остаје да их спроведу.

Посебно је интересантна одредба која забрањује трансфер средстава са девизног и динарског рачуна нерезидената код овлашћене банке односно банке ако нису измирене све пореске, царинске и друге обавезе према држави из тог посла. То практично значи да ће нерезидент пре сваког трансфера морати да достави доказа да је платио порез, царину и извршио друге обавезе по основу тог посла по коме се врши трансфер. Оваква одредба је потпуно оправдана⁸⁾ под условом да се избегну претеране административне формалности.

Плаћање, наплаћивање и пренос по капиталним пословима

Плаћање, наплаћивање и пренос по капиталним пословима су такође слободни, уз одређена законска ограничења.

ЗДП регулише плаћање и наплаћивање капиталним пословима које набраја али не искључује могућност да то могу бити и неки други капитални послови сем набројаних:

- директне инвестиције
- улагања у некретнине

6. Одобрење се може издати: 1) за извођење инвестиционих радова у иностранству, 2) за плаћање трошкова представништва и пословних јединица основаних у иностранству, 3) по основу страних донација, 4) по основу полагања депозита ради издавања платних картица – резиденту (принципалу) који има закључен уговор о заступању нерезидента (емитента), 5) институцији која обавља послове централног регистра, клиринга и салдирања хартија од вредности.
7. Овлашћена банка је према Закону о банкама и другим финансијским организацијама, банка која може обављати послове платног промета са иностранством, кредитне послове са иностранством, девизно-валутне и мењачке послове у земљи на основу овлашћења добијеног у складу са савезним законом који уређује девизно пословање.
8. Тако и према ЗСУ, страни улагач може, по измирењу обавеза у складу са домаћим прописима, слободно и без одлагања, у конвертибилној валути, трансферисати у иностранство сва финансијска и друга средства у вези са страним улагањем, а посебно:
  1. добит остварену по основу страног улагања (профит, дивиденде и др.);
  2. имовину која му припадне после престанка предузећа са страним улогом, односно на основу престанка уговора о улагању;
  3. износе добијене од продаје акција или удела предузећа са страним улогом;
  4. износе добијене по основу смањења основног капитала предузећа са страним улогом;
  5. допунске уплате;
  6. накнаде по основу извршене експропријације и сл..

- послови са дугорочним хартијама од вредности на тржишту капитала
- послови са краткорочним хартијама од вредности на тржишту новца
- послови са инвестиционим фондовима
- кредитни послови
- јемства и гаранције
- послови по основу животног осигурања
- једностранни преноси средстава плаћања (лични и физички) преко овлашћене банке.

Код директних инвестиција, резиденти морају овај посао да региструју и изврше у складу са ЗСП, а нерезиденти у складу са ЗСУ, да би могли слободно вршити плаћање и пренос капитала по основу стицања, продаје и ликвидације директних инвестиција.

Директне инвестиције према важећем ЗСП, јесу улагања у обављање привредних делатности у иностранству, и то производних, трговинских, услужних, научноистраживачких и истраживачко-развојних делатности, банкарских и других финансијских послова и послова осигурања и реосигурања, односно оснивање предузећа и других облика организовања за обављање привредних делатности у иностранству и то само тако да за своје обавезе одговарају до висине уложених средстава. Обављање привредних делатности у иностранству и оснивање предузећа у иностранству могу вршити само правна лица али не и предузетници и уписују се у посебан регистар који води савезно министарство надлежно за спољнотрговинске послове. Како ће нови закон решити ова питања остаје да се види.

Према ЗСУ, страни улагач је страном правно лице са седиштем у иностранству, страном физичко лице и југословенски држављанин са пребивалиштем односно боравиштем у иностранству (то би одговарало појму нерезидента из ЗДП). Страном улагање је улагање у југословенско предузеће којим страни улагач стиче удео или акције у основном капиталу тог преузећа као и стицање сваког другог имовинског права страног улагача којим он остварује своје пословне интересе у СРЈ. Страни улагач може сам или са другим страним или домаћим улагачем основати предузеће или купити акције или уделе у постојећем предузећу.

Једно од интересантних питања везана за лица која могу обављати ове делатности јесте то, да привредне делатности у иностранству, што значи и директне инвестиције, према важећем ЗСП, могу обављати само правна лица а не и физичка лица односно предузетници. ЗСУ омогућава да страни улагач може бити и страном физичко лице. Нови ЗДП омогућава и улагање ради обављања делатности предузетника и то и кад су у питању улагања резидената у иностранству и нерезидената у земљи. Страна улагања се региструју у надлежном регистарском суду који обавештава савезни орган надлежан за економске односе са иностранством о извршеној регистрацији страних улагања ради евиденције. Раније се водио посебан регистар код овог министарства, што се показало као оптерећујуће додатно администрирање.

Према новом ЗДП, директне инвестиције су сва улагања резидената у иностранству и нерезидената у земљи, која улагач обавља са намером успостављања трајних економских односа и остваривања знатног утицаја на управљање правним лицем, а то подразумева:

1. - оснивање правног лица, или

- повећавање основног капитала правног лица у потпуном власништву улагача или

- оснивање дела правног лица (филијале) или

- откуп већ постојећег правног лица у потпуном власништву улагача или

- улагања ради обављања делатности предузетника;

2. - улагање у ново или већ постојеће правно лице ако улагач стиче 10 или више процената учешћа у основном капиталу, односно више од 10% гласачких права;

3. кредите ради успостављања трајних економских односа, са роком од пет година или дужим, ако имају особину подређеног потраживања (субординирани кредити).

Код послова са некретнинама постоји ограничење за резиденте који не могу вршити плаћање и пренос ради стицања власништва над некретнинама у иностранству а нерезиденти над некретнинама у земљи, сем ако законом или међународним уговором није другачија прописано.

Код хартија од вредности, резиденти не могу вршити плаћање ради куповине иностраних хартија од вредности на иностраним и домаћим тржиштима, сем ако није другачије прописано Законом о хартијама од вредности, Законом о спољнотрговинском пословању или међународним уговорима. Нерезиденти могу вршити плаћање ради куповине домаћих хартија од вредности под условима прописаним наведеним законима.

Када су у питању краткорочне хартије од вредности, ограничења су још већа. Резиденти не могу вршити плаћање ради куповине иностраних краткорочних хартија од вредности ни на иностраном ни на домаћем тржишту, сем овлашћених банака, нити нерезиденти могу вршити плаћање ради куповине домаћих краткорочних хартија од вредности.

Такође, резиденти не могу вршити плаћање ради улагања у иностране инвестиционе фондове нити могу, када се ради о резиденту физичком лицу, плаћати премије осигурања живота у иностранству нерезиденту—осигуравајућем друштву. Да би нерезиденти—осигуравајућа друштва могли да врше своју делатност са резидентима, потребно је да отворе филијалу или огранак који ће бити уписан у регистар код надлежног суда у земљи, чиме постаје резидент и може да обавља поменуте послове.

Кредитирање у динарима између резидената и нерезидената није дозвољено, као ни одобравање кредита резиденту од стране овлашћене банке, у девизама, осим у случају ако се ради о правном лицу и предузетнику коме су средства потребна за плаћање увоза робе и услуга из иностранства.

Оно што можда није јасно прецизирано у закону, али из самих одредаба произилази, да се плаћање и наплаћивање између резидената и плаћање и наплаћивање између нерезидената у девизама, у случајевима који су дозвољени овим законом, може вршити само преко овлашћене банке.

Средства плаћања и инструменти плаћања

ЗДП разликује средства плаћања од инструмената плаћања.

Инструменти плаћања су банкарски и финансијски документи наплативи у страном валути којима се може вршити плаћање, а пре свега то су акредитиви, дозвољене, платне картице као једна нова категорија, чекови и др.

Плаћање по капиталним пословима не може се вршити платним картицама.

Инструменти плаћања и начин плаћања су ближе регулисани Одлуком о условима и начину плаћања, наплаћивања и преноса по текућим и капиталним пословима у девизама и динарима, и нарочито Упутством за спровођење ове Одлуке⁹⁾

Средства плаћања су динар, домаће хартије од вредности и страна средства плаћања. Страна средства плаћања су девизе, ефективни страни новац и стране хартије од вредности. ЗДП разликује појам девиза од ефективног страног новца. Девизе су потраживања у иностранству која гласе на страну валуту, а ефективни страни новац су такође потраживања, али у готовини у облику папирног или кованог новца који гласи на страну валуту.

Код хартија од вредности, постоји једна новина, а то је могућност да домаће хартије гласе на страну валуту. Тако, домаће хартије од вредности које гласе на страну валуту су: акције, обвезнице, благајнички записи, комерцијални записи, државни записи и сертификати о депозиту, као и финансијски деривати којима се тргује на берзи у складу са Законом о хартијама од вредности. Оно што је карактеристично и што представља смањење досадашњих ограничења када су домаће хартије од вредности у питању, јесте да нови ЗДП допушта да домаће хартије од вредности могу гласити на страну валуту, укључујући и акције. Међутим, важећи Закон о хартијама од вредности, дозвољава да домаће хартије од вредности гласе само на домаћу валуту, односно динар, а дозвољава само изузетно да неке од хартија од вредности могу гласити и на страну валуту. То су обвезнице, благајнички запис, комерцијални запис, државни запис и сертификат о депозиту. Акције, као најважније хартије од вредности, према овом закону не могу гласити на страну валуту, што је апсурд с обзиром на тежњу да се повећају страна улагања¹⁰⁾.

Према новом ЗДП, стране хартије од вредности се разликују од домаћих према емитенту- стране хартије емитује нерезидент и оне гласе на страну валуту.

9. "Службени лист СРЈ" број 25/2002

10. Осим тога, и када се према важећем Закону о хартијама, дозволи да хартије гласе на страну валуту, емитент их може продавати само на страном тржишту, а на секундарном тржишту се може куповати и продавати само за динаре. Оваква решења су ограничавајућа и треба их заменити новим.

У погледу плаћања и наплаћивања средствима плаћања, и даље се девизе користе за плаћања иностранству, а плаћање, наплаћивање, пренос и исплата у земљи између резидената, између резидената и нерезидената и између резидената, врши се у динарима. Ово основно правило има и своје изузетке, с обзиром да је оно што већ дуго функционише у пракси сада легализовано. Тако, плаћање и наплаћивање се може вршити у девизама и код продаје и давања у закуп непокретности, отплата девизног кредита у земљи, наплаћивање премија осигурања од нерезидената, наплаћивање премија и преноса по основу осигурања живота, и преноса износа штете по основу обавезног осигурања од одговорности власника моторног возила са страном регистрацијом, куповина и продаја домаћих хартија од вредности које гласе на страну валуту, и уплате у гарантни фонд члана Централног регистра, депоа и клиринга хартија од вредности.

У свим овим случајевима, по текућим и капиталним пословима између резидената и нерезидената, плаћање и наплаћивање се врши преносом средстава плаћања преко овлашћене банке. Услов је, да се ради о плаћањима која су дозвољена ЗДП. Народна банка Југославије (даље: НБЈ) прописује услове и начин плаћања, наплаћивања и преноса по текућим и капиталним пословима у девизама и динарима.¹¹⁾ Овде је до сада велики проблем био спорост у преносу средстава преко банке. Према новим прописима, банка је дужна да изврши плаћање према иностранству у року који је договорен са налогодавцем. Такође, банке су дужне да на инструменте платног промета који се користе за обављање плаћања, наплаћивања, примењују међународна правила и стандарде из области банкарства, односно савремене системе телекомуникација, укључујући и SWIFT. Уколико банка врши плаћање, наплаћивање и пренос супротно прописима НБЈ, казниће се за прекршај. Да ли ће банке поступати брзо и ефикасно, показаће пракса.

ЗДП предвиђа и могућност плаћања и наплаћивања у ефективи, и то по два основа, по основу исплате ефективног страног новца са девизне штедне књижице и девизног рачуна, и по основу продаје и куповине робе са консигнационог складишта и у слободним царинским продавницама¹²⁾.

За плаћање и наплаћивање у девизама увек је везана и валутна клаузула. То је клаузула која се уговара ради обезбеђења вредности узајамних престација, нарочито да би се избегли негативни ефекти монетарних промена.

Ранији закони су различито регулисали могућност уговарања валутне клаузулу, зависно од потребе заштите домаће валуте и то од потпуне забране валутне и златне клаузуле, до потпуног прихватања. Предходни ЗДП је првобитно забрањивао како плаћање и наплаћивање у девизама и злату тако и уговарање у девизама и злату, да би каснијим изменама била брисана забрана уговарања, из чега је прои-

11. Одлука о условима и начину плаћања, наплаћивања и преноса по текућим и капиталним пословима у девизама и динарима и Упутство за спровођење ове Одлуке који су објављени у "Службени лист СРЈ", бр.25/2002

12. Како су се наше царинске продавнице практично угасиле и сада егзистирају само у ЗДП, биће потребно да се и у овој области измени регулатива.

зилазило да оно што није забрањено јесте дозвољено. Пракса је показала да је валутна клаузула била неопходна у пословању у условима велике инфлације и нестабилности домаће монете, па је коначно ова забрана и укинута, мада је са стабилизацијом динара потреба за истом скоро престала да постоји. Нови ЗДП, изричито дозвољава уговарање у девизама у земљи, с тим што се плаћање и наплаћивање врши у динарима, сем у оним случајевима када је овим законом допуштена могућност наплате и у девизама (на пример код некретнина).

Куповина и продаја средстава плаћања

Код куповине и продаје средстава плаћања, ради се о мењачким пословима, када се ради о ефективном страном новцу и чековима који гласе на страну валуту и који могу бити уновчени у иностраној валути, или пословима са хартијама од вредности ако се ради о куповини и продаји страних и домаћих хартија од вредности.

Мењачке послове могу обављати овлашћене банке, банке, Народна банка Југославије и резиденти-правна лица и предузетници који имају овлашћење НБЈ за обављање мењачких послова. Куповина средстава плаћања физичким лицима и продаја тим лицима ефективног страног новца и чекова који гласе на страну валуту и који могу бити уновчени у иностраној валути, није дозвољена, сем у случају ако се ради о овлашћеним мењачима, и представља кривично дело из члана 50. ЗДП. Међутим, ЗДП предвиђа и прекршај у случају обављања мењачких послова супротно пропису НБЈ, а то подразумева без овлашћења, па је питање када ће се у пракси радити о кривичном делу, а када о прекршају.

Заштитне мере

Као и предходни, и нови ЗДП садржи одредбе којима се регулишу заштитне мере¹³⁾, које се могу предузети ако се не остварују циљеви економске и монетарне политике, али за разлику од предходног закона, према новом закону, надлежност за доношење и предузимање ових мера има НБЈ, а не савезна влада. Доносе се кроз пратеће прописе и имају ограничено дејство, јер се могу примењивати само док трају поремећаји, а најдуже шест месеци од њиховог доношења. Међутим, не тако давна пракса је показала да ови поремећаји могу бити дуготрајни и да ове мере могу постати и трајне, било кроз обнављање посебних прописа којима се регулишу по истеку сваких шест месеци, било тако што се уносе кроз нове одредбе у сам закон.

13. Према директивама и упутствима Европске уније оставља се могућност, приликом усклађивања домаћих прописа са комунитарним правом, заштитне клаузуле, којом је дато право државама чланицама да поново уведу ограничења за краткорочно кретање капитала за максимални период од шест месеци због поремећаја у монетарној или финансијској области.

Према новом ЗДП, НБЈ може ограничити плаћање по основу текућих и капиталних послова, ограничити или забранити изношење у иностранство и уношење из иностранства динара, ефективног страног новца и хартија од вредности које гласе на страну валуту, прописати услове под којима резидент и нерезидент могу држати девизе код овлашћене банке, односно банке, увести полагање бескаматног девизног депозита код НБЈ, увести обавезну продају девиза са девизних рачуна, ограничити или забранити куповину и продају одређених девиза и ефективног страног новца на девизном тржишту, ограничити или забранити послове терминске купопродаје девиза и друге мере.

Казнене одредбе

Казнене одредбе предвиђају само кривична дела и прекршаје.

Привредних преступа више нема према овом ЗДП, тако да се искључује судска надлежност јер прекршаје води државни орган који је надлежан за контролу девизног пословања, а то је Савезни девизни инспекторат.

Предвиђена су два кривична дела:

- плаћање по капиталним пословима супротно пропису НБЈ;
- куповина од физичких лица и продаја тим лицима ефективног страног новца и чекова који гласе на страну валуту и који могу бити уновчени у страниој валути без овлашћења НБЈ.

Уместо привредних преступа прописани су прекршаји са номинално утврђеним казнама, и то једнако за све прекршаје без разликовања према тежини дела. То је остављено надлежном органу да, у сваком конкретном случају, ценећи све околности и на основу својих дискреционих овлашћења, оцени да ли се ради о тежем или лакшем прекршају и на основу тога одреди казну у границама прописаног минимума и максимума. Изузетно, предвиђена је казна за резидента, како правно лице тако и предузетника, у двоструком износу динарске противвредности девиза, односно робе и услуга, ако за робу, односно услугу плаћену унапред, не изврши повраћај плаћеног износа девиза у року од осам радних дана од дана истека уговореног рока.

Међутим и даље је предвиђена као заштитна мера, мера одузимања предмета извршења, као и могућост изрицања заштитне мере забране обављања делатности за резидента- правно лице у трајању од три месеца до једне године.

Пратећи прописи

Још једна нова карактеристика новог ЗДП је везана за пратеће прописе, којој се може не придати значај или може дати објашњење због чега су нека решења баш таква каква су. По новом ЗДП, пратеће прописе доноси НБЈ уместо Савезне владе како је било до сада. Ово има своје оправдање у томе што је Народна банка као самостална и јединствена емисиона установа монетарног система, надлежна и

одговорна за монетарну политику, за стабилност валуте и финансијску дисциплину и обављање других послова одређених савезним законом, како је то прописано чланом 114 савезног Устава, односно Законом о Народној банци. Међутим, поставља се питање да ли из ове одредбе произилази и надлежност НБЈ за доношење пратећих прописа. Према члану 99 савезног Устава, савезна влада је овлашћена да доноси уредбе, одлуке и друге акте за извршавање савезних закона. Закон о Народној банци, у члану 5 даје овлашћење Народној банци на право предлагања савезног закона другог прописа или општег акта из области монетарног девизног и кредитног система. ЗДП даје овлашћење НБЈ да доноси и пратеће прописе везане за извршавање истог ЗДП. Да ли је то баш по уставу, који се и онако оспорава, и да ли ће будући најављивани нови устав нешто променити и у том смислу, остаје отворено питање. Оно што је сигурно јесте да се овако скраћује процедура доношења пратећих прописа који су увек подложни честим променама, нарочито када су у питању заштитне мере, а да ли је "законитије" и "стручније" време и пракса ће показати.

**Radmila Bosanac,
Solicitor, Belgrade**

What is New in the New Foreign Currencies Act - Greater Freedom of carrying on Business or not -

Summary

The new Foreign Currencies Act soothes the limitations of payment within the legal relationships which it regulates, on the one hand, while, on the other, it is more particular in regulating and defining certain transactions, such as current and capital transactions, direct investments, transactions of securities, credits, buying and selling of instruments of payment etc. It defers legal regime of payment between residents and non-residents, instead of between domestic and foreign persons, as it was in the previous law. The solutions of the new Act result from harmonization with EU law and with current processes of shareholding, privatization and stimulation of foreign investments. The practice will estimate its success. Certain limitations still exist, while the harmonization of other laws in connection with foreign currencies is yet to be done in future.

Key words: *foreign currency, resident, instruments of payment, current transactions, capital transactions, direct investments, transactions of securities, credits, protective measures*